

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rzecznik Praw Dziecka

Marek Michalak

GAB.422.3.2017.BS

Warszawa, 03 lutego 2017 roku

**Pan
Sławomir Piechota
Przewodniczący Komisji
do Spraw Petycji
Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej**

w nawiązaniu do *Petycji w sprawie zmiany Kodeksu postępowania karnego w zakresie reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym* oraz załączonego do niej *projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego z dnia 23 maja 2016 r.*, opracowanych przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, które wpłynęły do Sejmu w dniu 12 sierpnia 2016 r. (Druk nr BKSP- 145-111/16), na wstępie należy podnieść, że każda propozycja zmiany prawa, mająca na celu zwiększenie ochrony praw dziecka i jego interesów zasługuje na przychylność i akceptację. Dziecko nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, z tego powodu nie może osobiście wykonywać praw przysługujących pokrzywdzonemu w postępowaniu karnym.

I. Stan prawny, dotyczący reprezentacji dziecka w postępowaniach przed organami procesowymi, w tym w sprawach karnych budzi poważne zastrzeżenia, a obowiązująca regulacja jest szczątkowa i w ocenie Rzecznika Praw Dziecka niewystarczająca.

Rzecznik Praw Dziecka od lat z niepokojem obserwuje sytuacje ograniczenia lub pozbawienia małoletniego pokrzywdzonego wykonywania uprawnień pokrzywdzonego/oskarżyciela posiłkowego oraz właściwej reprezentacji w postępowaniu przed organami procesowymi. W procedurze karnej brak regulacji dotyczącej występowania

27 lat Konwencji
o Prawach Dziecka

do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego, a także gwarantującej profesjonalizm w wykonywaniu przez niego obowiązków związanych z reprezentacją małoletniego w sprawach karnych. Jedynie w akcie prawnym niższego rzędu (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości¹) wskazano, że w celu wyznaczenia adwokata i radcy prawnego na kuratora procesowego małoletniego, sąd może zwrócić się do odpowiednich organów prawniczych samorządów zawodowych o wskazanie kuratora dla strony, która nie ma zdolności procesowej ani przedstawiciela ustawowego.²

W praktyce kuratorami procesowymi, obok adwokatów i radców prawnych, wyznaczani są najczęściej sądowi kuratorzy zawodowi, pracownicy sekretariatów sądu lub prokuratury, pracownicy socjalni, nauczyciele lub pedagodzy szkolni. Czynności wykonywane przez te osoby nie zawsze prowadzone są w sposób profesjonalny, w dobrze pojętym interesie dziecka.

Kwestia kompetencji kuratora procesowego jest jednym z najważniejszych problemów dotyczących reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym. Ustanowienie kuratorem procesowym osobę, która nie posiada specjalistycznego wykształcenia i wiedzy w zakresie prawa, w tym prawa karnego, nie zapewnia małoletniemu rzetelnej reprezentacji w procesie. Dodatkowo ustanowienie kuratorem procesowym pracownika sądu lub prokuratury budzi wątpliwości z perspektywy gwarancji poszanowania praw małoletniego pokrzywdzonego. Osoby te często posiadają niezbędną wiedzę i doświadczenie, dyskwalifikująca jest natomiast ich zależność służbowa od prowadzących postępowanie, obciążenie pracą i dodanie zadań kuratora do wykonywanych już obowiązków służbowych, a także – co czasami występuje w praktyce – ustanowienie takiej osoby kuratorem wbrew jej woli.

Próba naprawy powyższej sytuacji, było wydanie w dniu 1 kwietnia 2014 r. przez Prokuratora Generalnego „wytycznych dotyczących zasad postępowania jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie”.³ W pkt 19 zawierają one obowiązek wystąpienia do sądu o ustanowienie kuratora w trybie art. 99 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy w zw. z art. 51 § 2

¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. poz. 2316, z późn. zm.).

² § 131 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

³ PG VII G 021/14/14, wydane na podstawie art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz.U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599, z późn. zm.) oraz art. 8a ustawy z dnia 19 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.).

Kodeksu postępowania karnego, „w toku postępowań karnych związanych z przemocą w rodzinie, w których pokrzywdzonymi są małoletni, a z ujawnionych okoliczności postępowania wynika, iż przedstawiciele ustawowi nie mogą w należyty sposób wykonywać ich praw w prowadzonym postępowaniu.”.

Należy podnieść, że Wytyczne nie mają charakteru aktu prawnego, dlatego w ocenie Rzecznika Praw Dziecka tego rodzaju rozwiązanie należy ocenić jako niewystarczające. Zauważyć jednak należy, że Wytyczne zapobiegły występującej czasami praktyce zaniechania przez organ procesowy złożenia wniosku o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego.

Z obserwacji Rzecznika Praw Dziecka wynika, że kurator procesowy często ustanawiany jest w czasie, który uniemożliwia mu skuteczną ochronę praw dziecka. Prokurator bowiem składa wniosek o ustanowienie kuratora dla małoletniego dopiero po przedstawieniu zarzutów rodzicowi. W takiej sytuacji większość czynności dowodowych jest już przeprowadzona, w szczególności przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego. Jeśli w postępowaniu nie dojdzie do przedstawienia zarzutów, kurator nie jest ustanawiany, a dziecko pozbawione jest reprezentacji i możliwości zaskarżenia postanowienia o umorzeniu postępowania karnego.

Rzecznik Praw Dziecka zaobserwował także praktykę ustanawiania kuratora procesowego już po zakończeniu postępowania przygotowawczego, co jest sprzeczne z dobrem dziecka i jego interesem. W takich sytuacjach kuratorowi pozostaje jedynie możliwość zaskarżenia postanowienia o umorzeniu postępowania karnego, która jest jedynie iluzoryczna - ze względu na siedmiodniowy termin zawity do wniesienia zażalenia, czas konieczny dla ustanowienia kuratora oraz brak czasu na zaznajomienie się z aktami sprawy karnej, a także dzieckiem i jego potrzebami.

II. Z tych względów, od 2011 r., Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie sygnalizował w wystąpieniach generalnych kierowanych do Ministra Sprawiedliwości problem niewłaściwej reprezentacji dziecka w postępowaniach karnych.⁴ Zastrzeżenia te Rzecznik Praw Dziecka wskazywał także corocznie w przedstawianych Sejmowi i Senatowi *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka*, które są integralną częścią *Informacji z działalności*

⁴ ZSR/500/16/2011/KCH, ZSR/500/9/2012/AT, ZSM/500/5/2013/AJ, ZSR.422.17.2015.MS.

Rzecznika Praw Dziecka.⁵ Rzecznik przekazał również swoje uwagi Trybunałowi Konstytucyjnemu rozpoznającemu skargi konstytucyjne w postępowaniu sygn. akt SK 5/12.⁶

Kwestie niewłaściwej reprezentacji dziecka w procedurze karnej Rzecznik Praw Dziecka sygnalizował w *Raporcie Rzecznika Praw Dziecka z realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ z dnia 4 października 2002 roku*,⁷ formułując następujące rekomendacje skierowane do polskiego rządu:

1. konieczność uregulowania na poziomie ustawowym kwestii związanych z właściwą reprezentacją dziecka w postępowaniu karnym, w tym stworzenie gwarancji procesowych małoletniego oskarżyciela posiłkowego/pokrzywdzonego oraz
2. potrzebę stworzenia mechanizmów właściwego przygotowania i specjalistycznego szkolenia kandydatów na kuratorów procesowych, a także
3. wprowadzenie do polskiego porządku prawnego instytucji „advokata dla dziecka”,

Problem braku właściwej reprezentacji dziecka w postępowaniu sądowym był także przedmiotem wspólnego wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich, skierowanego do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego.⁸

III. W wystąpieniach generalnych Rzecznik Praw Dziecka wskazywał na nieprawidłowości, polegające na niewykorzystywaniu przez organy procesowe możliwości, jakie daje art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,⁹ tj. wyznaczenie kuratora do reprezentowania dziecka pokrzywdzonego przez jednego z rodziców. Rzecznik podkreślał także kwestię właściwej i profesjonalnej reprezentacji małoletnich w tych postępowaniach karnych, w których wyznaczono kuratora, brak właściwego uregulowania reprezentacji małoletniego na poziomie ustawy oraz związaną z tym różną praktykę organów procesowych w ustanawianiu kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego.

Pierwsza ze wskazanych sytuacji, tj. stosowanie art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, uległa niewielkiej poprawie. Analiza spraw wpływających do Biura

⁵ <http://brpd.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci>.

⁶ OTK-A 2014, nr 1, poz. 2.

⁷ <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/raport-jak-polska-przestrzega-postanowien-konwencji-o-prawach-dziecka>.

⁸ IV.7021.72.2016.BB.

⁹ Dz. U. z 2015 r. Nr 583, z późn. zm.

Rzecznika Praw Dziecka wskazuje, że organy procesowe prowadzące postępowanie karne w sprawach, w których dziecko jest pokrzywdzone przestępczym działaniem jednego z rodziców i w których drugi z rodziców – zgodnie z uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 30 września 2010 r.¹⁰ – nie może wykonywać praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, występują do sądu opiekuńczego o wyznaczenie kuratora procesowego w trybie art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Pozostałe ze zgłaszanych przez Rzecznika Praw Dziecka postulatów pozostają nadal aktualne.

Należy podnieść, że procedura ustanawiania kuratora przez sąd opiekuńczy nie ma odniesienia w regulacji ustawowej, co powoduje różny sposób procedowania i różny czas rozpoznania wniosku, a co za tym idzie przewlekłość postępowania sądowego i faktyczną utratę możliwości ochrony dobra dziecka i jego interesów poprzez reprezentację w osobie kuratora procesowego. Zdarza się, że sądy decydują się na wydanie postanowienia o ustanowieniu kuratora na posiedzeniu niejawnym. Wprawdzie znacznie skraca to czas rozpoznania wniosku, jednak takie procedowanie nie zawsze sprzyja dobru dziecka. Uniemożliwia bowiem weryfikację kwalifikacji kandydata do pełnienia funkcji kuratora procesowego, co ma decydujące znaczenie dla należytego wykonywania przez niego obowiązków w zakresie kurateli.

Brak także przepisów nakładających na kuratora procesowego obowiązek informowania tego z rodziców dziecka, który nie uczestniczy w postępowaniu karnym o jego przebiegu i podejmowanych przez kuratora kolizyjnego czynnościach.

Osobnego omówienia wymaga nierozwiązany dotychczas problem braku odpowiedniego przygotowania merytorycznego do pełnienia funkcji kuratora kolizyjnego w postępowaniu karnym. Z wpływających do Biura Rzecznika Praw Dziecka spraw oraz obserwacji praktyki sądów opiekuńczych wynika, że przy wyborze osoby kuratora kolizyjnego sądy nie zawsze ustalają kwalifikacje tej osoby do wykonywania funkcji kuratora procesowego, odpowiednie do reprezentacji i ochrony dobra małoletniego pokrzywdzonego.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka niezwykle istotne jest określenie kręgu osób, które mogą reprezentować dziecko w postępowaniu przed organami procesowymi oraz

¹⁰ I KZP 10/10.

kwalifikacji, jakie musi spełniać osoba pełniąca funkcję kuratora procesowego. Będzie to stanowić dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym gwarancję profesjonalnej reprezentacji i właściwej ochrony interesów dziecka.

Przypomnieć należy, że omawiana problematyka była już przedmiotem prac Sejmu. W styczniu 2015 r. Senat Rzeczypospolitej Polskiej wniósł projekt nowelizujący przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.¹¹ Inicjatywa ta była realizacją postulatów sformułowanych przez Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z dnia 11 lutego 2014 r. (sygn. akt S 2/14).¹² Z uwagi na zasadę dyskontynuacji, ta niezwykle potrzebna zmiana nie została uchwalona.

IV. Podsumowując, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka brak regulacji prawnej w omawianym zakresie i często nieprawidłowa praktyka organów procesowych oraz brak wyspecjalizowanych kuratorów procesowych spełniających określone ustawą wymagania ogranicza, a zdarza się, że uniemożliwia wykonywanie przez pokrzywdzonego małoletniego praw i gwarancji procesowych, które przysługują każdemu pokrzywdzonemu przestępstwem. Z drugiej zaś strony, prawo małoletniego do występowania w procesie i ochrony dobra dziecka nie zawsze jest właściwie przestrzegane przez organy procesowe. Obowiązujący przepis art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dający jedynie podstawę do ustanowienia przez sąd opiekuńczy kuratora dla małoletniego, jest regulacją niewystarczającą.

Rzecznik Praw Dziecka stoi na stanowisku, że problem właściwej reprezentacji dobra i interesów dziecka w postępowaniach przed organami procesowymi we wszystkich sprawach jego dotyczących, w tym małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem w sprawie prowadzonej przeciwko jego rodzicowi, powinien być jak najszybciej rozwiązany poprzez rozpoczęcie przez Sejm prac legislacyjnych.

¹¹ Druk sejmowy nr 3105.

¹² OTK ZU Nr 2A, poz. 19.